

მამუკა ცუხიშვილი

ბაიოზ რემტორი

„არა რაი არს ესრეთ ტკბილ
ვითარცა სიყვარული მამულისა“¹

სარწმუნოებრივად მოაზროვნე ადამიანებისთვის გასაკვირი აღარ არის ის ფაქტი, რომ საქართველოს ყოფილი ხელისუფლების მხრიდან აღიარებული პროდასავლური კურსი გაცილებით დიდი საფრთხეების შემცველია, ვიდრე სარგებელისა და განსაკუთრებულ საშიშროებას უქადის დიდი ისტორიის მქონე ქართველ ხალხს და მის მომავალს, მაგრამ ეს სრულებითაც არ აღარდებს არც გარეშე და არც იმ შინაურ მტრებს, რომლებიც როგორც ხელისუფლებაში, ისე ოპოზიციაში ასე მრავლად არიან.

რუსეთთან კეთილმეზობლური, დიპლომატიური და პოლიტიკურ-კულტურული ურთიერთობების აუცილებლობაზე ჯერ კიდევ XVIII საუკუნის დასაწყისში წერდნენ ჩვენი ერის გამორჩეული შვილები. მათ რიცხვში თამამად შეიძლება დავასახელოთ აღმოსავლეთ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი დომენტი IV² რომელმაც 1737 წლის 12 მაისს ტყვეობიდან ახლადგათავისუფლებულმა შემდეგი სახის წერილი გაუგზავნა რუსეთის იმპერატორს ანას³: „ქ. ბრწყინვალეთ უზემთაესო, უმაღლესო და უდიდებულესო, ძლიერო, უძლეველო ხელმწიფეო დიდისა სამეუფოსა ქალაქისა მოსკოვისა და ყოვლისა

¹ ხეც, ფონდი H-96, მინაწერი ბარონ დე პოლნიცას ქართულ ენაზე თარგმნილ თხზულებაზე, რომელიც გაიბოზ რექტორმა უძღვნა ბატონიშვილს გიორგი ვახტანგის ძეს.

² დომენტი IV (დამიანე ბაგრატიონი) აღმოსავლეთ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი 1705-1741 წლებში, მეფე ვახტანგ VI-ის ძმა. 1707 წელს ირანში ქვეია შაჰს და დაამტკიცებინა საკათალიკოსო და კახეთის ხელისუფალთა მიერ უკანონოდ მიტაცებული მამულები. ოსმალთა ბატონობის წინააღმდეგ გამოვლენილი პროტესტის გამო 1727 წელს დააპატიმრეს და გადაასახლეს სტამბოლის მახლობლად კუნძულზე, სადაც ტყვეობაში გაატარა 9 წელიწადი, ხოლო სამშობლოში დაბრუნდა 1739 წელს. დომენტი კათალიკოსი მრავალმხრივი მოღვაწე და ღირსეული იერარქი იყო.

³ ანა ივანეს ასული რომანოვა, რუსეთის იმპერატორი 1730-1741 წლებში.

დიდისა რუსეთისაო, ასულო დიდისა ხელმწიფის იოვანესაო, უფალო ანნა, შეყვარებულო უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესა: მადლი, მშვიდობა და ზიარება სულისა წმიდისა და საზომისაებრ ჩემისა მიერ ლოცვა, კურთხევა იყავნ თქვენზედა თვითმპყრობელო ხელმწიფე. იყავნ სახელი უფლისა, რომ თქვენს ამაღლებულსა და ძლიერსა და უძლველსა ტანტზედ კეთილად და მშვიდობით, სასოებითა და სარწმუნოებითა, სათნო ღმრთისა და სადგურ და სავანე სულისა წმიდისა სუფევე და იყოფები: აჲ, ვილოცავ და ვევედრები უფალსა ჩემსა იესო ქრისტესა, რათა დაგიცვას და დაგიფაროს და მოგივლინოს ანგელოზი თვისი მშვიდობის მცველად თქვენდა ხილულთა და უხილავთა მტერთა თქვენთა საძლველად, მოგხედოს თვალითა თვისითა ტკიბილითა, ადგადგინოსთ ცხედრისაგან უძლურებისა და გიხსნას ყოვლისა ჭირისა, შეწუხებისა და განსაცდელისაგან, მოგცეს სიმთელე, სიცოცხლე, განგაკურნოს და განგაცხოველოს, რამეთუ, ვიყვენით ჩვენ წელსა ცამეტსა ტყვეობასა და ექსორობასა დიდ ჭირსა შინა, მაშინ უკვე გვექმენით მოწყალე და მწყალობელი შეწვევითა და წყალობითა თქვენითა გამოვიზარდენით: ღმერთმა მოგანიჭოსთ მადლი და მშვიდობა, შეგინდოს ყოველნი უსჯულოებანი და ცოდვანნი თქვენნი, მოგიტყვენეს ყოველნი შეცოდებანი რაოდენნი ჰსცოდე წინაშე ღმრთისა ვითარცა კაცმან ხორციელმან სიტყვით, საქმით და გონებით, ნებსით და უნებლიეთ. ყოვლითა სახითა, შენდობილ და განთავისუფლებულ გყოსთ ყოვლად-ძლიერისა ხელმწიფებისა და მადლისაგან სამღთოსა და თავყანის-საცემელისა სულისა მიერ მადლითა და მეოხებითა უფლისა ჩვენისა ქრისტე იესოს მიერ და მშობლისა მისისა ყოვლად-უზრწნელისა დედოფლისა ჩვენისა, ღმრთის-მშობელისა მარადის ქალწულისა მარიამისაგან და ყოველთა წმიდათა, ამინ. ახლა, ამას მოვანსენებ თვით-მპყრობელს, დიდ ხელმწიფეს, აქამდინ ბოხჩას ექსორია ვიყვენით, ახლა ყიზილბაშის ელჩმა გვითხოვა, აქ, სტანბოლს მოგვიყვანეს: ახლა ამას მოვანსენებთ და ვებვეწებით, რომ ჩვენნი ქვეყანა და სამწყსო საქართველო უსჯულოთ თათართ როგორ წაახდინეს, ყველა მოეხსენება. იქ ჩვენგან აღარ გაიძლება, აქ მცველი და მფარველი არავინ გვეყავს, არცა რა საზრდო გვეპოვება რამ. ამთონი დიდის ხელმწიფის წყალობა იყოს, რომ ყური მოგვიგდოს, მოწყალება ყოთ, გვიპატრონო. ერთს ალაგს დაგვაყენოთ და გაგვამღებინოთ. აშტრახანი იყოს, თუ თურგი, თუ სოლადი, თუ თარღუ, თუ დარუბანდი. ამაებს ალაგში საზრდოს და სარჩოს წყალობაც გვიყონ: მაგათი მლოცველი და მომხსენე-

ბელი მაგათ საფარველს ქვეშ ვიყვნით, რომ არა ვისი ფიქრი და შინში გეჭონდეს, რომ არაუინ რა შეგვცოდოს და გვაწყინოს, ჩვენთვის უზრუნველათ ვიყვნეთ: კიდევ ამას ვებვეწებით დიდს ხელმწიფეს და მოუახსენებთ საცა ვიყვნეთ, აქა თუ სხვაგან, ხელმწიფის წყალობა და ულუფის წყალობა გვეძლეოდეს, მაგათი მლოცველი და მომხსენებელი დღივ და ღამე გვამყოფონ.

ქ. წარმოვიდა სამეუფოს ქალაქს კონსტანტინეპოლიდამ თვესა მაისსა იბ ქრისტეს აქათ ჩღღზ.

კათოლიკოს-პატრიარქი დომენტი“.

კათოლიკოს-პატრიარქის დომენტი IV წერილში ასახულია ის გაუსაძლისი რეალობა, რომელიც სუფევდა XVIII საუკუნის საქართველოში. აქედან გამომდინარე, აღმოსავლეთ საქართველოს მწყემსმთავარმა გადადგა მართებული ნაბიჯი და დახმარებისთვის რუსეთის იმპერატორს მიმართა. რამდენადაც გათათრების საფრთხე გარდაუვალი, საქართველოს ხსნის სხვა გზა, გარდა რუსეთისაგან გაწეული შემწეობისა, არ ჩანდა. მით უმეტეს, რომ ქართველ პოლიტიკოსებს დასავლეთ ევროპაში სულხან-საბას მოგზაურობის შედეგად უკვე შეძენილი ჰქონდა გამოცდილება იმისა, რომ ე.წ. ქრისტიანული დასავლეთი ყოფნა-არყოფნის ზღვარზე მდგომი პატარა მართლმადიდებლური ქვეყნის გადასარჩენად თითოაც არ გაანძრევდა.

სად და ვისთან უნდა ეპოვა ხსნა და გამოსავალი მაჰმადიანური აგრესორი ქვეყნებისაგან ყოველი მხრიდან შევიწროვებულ ქართველს, რომელიც ოდითგანვე ისე მძლავრად ისწრაფვოდა კულტურული დაწინაურებისაკენ, რომ ამ გზაზე თვით ისეთი მაღალი კულტურის მქონე ქვეყნის მხარდამხარ სიარულს ახერხებდა, როგორიც ბიზანტია იყო?

გარდა იმისა, რომ იმ დროისთვის რუსეთში ახალ რელსებზე იყო შემდგარი კულტურისა და ხელოვნების, მეცნიერებისა და განათლების ყველა დარგი, უმთავრეს ფაქტორს მაინც ერთმორწმუნეობა წარმოადგენდა: რუსეთი მართლმადიდებლური ქვეყანა იყო.

საქართველო-რუსეთის მეგობრობისათვის საფუძვლის ჩამყრელად მეფე-პოეტს არჩილ II-ს⁴ მიიჩნევენ. მან მოსკოვში დააფუძნა ქართველთა სათვისტომო, სადაც ფართოდ გაიშალა კულტურული მოღვაწეობა, რასაც ხელს უწყობდა რუსეთის საიმპერატორო კარზე

⁴ არჩილ მეფე 1699 წელს გადასახლდა რუსეთში, დაუახლოვდა პეტრე I, ასევე იმპერატორის კარზე საკმაოდ დაწინაურდა არჩილის ვაჟი ალექსანდრე. მეფეყოფილმა არჩილმა ბინა მოსკოვის მახლობლად, სოფელ ვსესვიატკოეში დაიდო. იქვე შექმნა პოეტური შედევრები და იქვე აღესრულა 1713 წელს. დაკრძალულია დონის მონასტერში.

ალექსანდრე ბატონიშვილის დაწინაურებაც.

არჩილ II ერთად რუსეთ-საქართველოს შორის მეგობრობის „ხილის“ მშენებლობაში აქტიურად მონაწილეობდნენ: ბაგრატ სოლოღაშვილი, დავით თურქესტანიშვილი, დიმიტრი სააკაძე, გაბრიელ ჩხეიძე, პეტრე ნექაძე და სხვები.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ამ თვალსაზრისით დიდი ქართველი მეცნიერის, გეოგრაფოსის, კარტოგრაფის, ისტორიკოსისა და ეთნოგრაფის ვახუშტი ბატონიშვილის, ბაგრატიონის⁵ მოღვაწეობა რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის დასაწყისში. ცნობილმა მეცნიერ-მკვლევარმა 1755 წელს ფასდაუდებელი წვლილი შეიტანა მოსკოვის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსების საშვილიშვილო საქმეში, რასაც ადასტურებს უნივერსიტეტის მთავარი შენობის შესასვლელთან დაფაზე ოქროს ასოებით ამოტვიფრული ვახუშტი ბაგრატიონი, სახელების დედოფალი ელისაბედი, გრაფი შუვალოვი, მიხეილ ლომონოსოვის გვერდით.⁶

აღსანიშნავია 1739 წლის ხოთინის ციხესთან გამართული ბრძოლა, სადაც თავდადება და გმირობა გამოიჩინა ქართველ ჰუსართა პოლკმა და საიდანაც იწყება რუსეთის არმიაში ქართველთა ბრძოლისა და სამხედრო თავდადების სამაგალითო ისტორია. სხვათა შორის, ამ ბრძოლაში მონაწილეობა მიიღო დავით გურამიშვილმა:

„ათას-შვიდას-ოც-და-ცხრამეტს

ხითონის კარს ვთხლიშეთ კეტი,

ორმოც-და-ორს ფინდრედაენს

ცეცხლით გამოვბუგეთ შვეტი“.⁷

ბიზანტიის დაცემის შემდეგ, მრავალი საუკუნის განმავლობაში მაჰმადიანებისა ალყაში მოქცეულ ჩვენს ქვეყანას რუსეთთან შეერთებამ, კვლავ გაუხსნა გზა ქრისტიანულ კულტურასთან ურთიერთობისა. იოანე ხელაშვილის⁸ ხედვით, რუსეთი „აღანთებს განათლებისა ლამპარსა ქუეყანასა შიგან ჩუენთა ქართლოსიან იბერიელთასა და ესრეთ იწყებს სიბრძნე და ხელოვნება სუფევასა სამა-

⁵ ვახუშტი ბატონიშვილი დაიბადა 1693 წელს, 1717 წელს დაქორწინდა მარიამ გიორგი აბაშიძის ასულზე. ვახტანგ VI განჯაში ყოფნის დროს ასრულებდა ქართლის სამეფოს გამგებლის მოვალეობას. 1724 წელს რუსეთში გაჰყვა ვახტანგ VI, მოსკოვში დასახლდა, დაენიშნა სახელმწიფო ჯამაგირი, იქვე მოღვაწეობდა სიცოცხლის ბოლომდე და აღესრულა 1757 წელს. დაკრძალულია მოსკოვში.

⁶ История Московского университета. Т. 1—2. М., 1955. გვ. 398.

⁷ დ. გურამიშვილი, დავითიანი, თბ., 1967, გვ. 45

⁸ იოანე (იონა) ხელაშვილი (1754–1837 წწ.), გამოჩენილი ქართველი სასულიერო მოღვაწე, მწიგნობარი, თეოლოგი, ფილოსოფოსი.

რადისო ცხოვრებად, რომე თითოეულთა თვისითა ნიჭითა და სწავლისა შეწყნარებათაგან იქმნებიან ნეტარეულ და ენებთა ვეროპისა მეტყუელ და მთარგმნელ ჩვენისა დედისა ენასა ზედა⁹.

იმ დიდ სასულიერო, პოლიტიკურ თუ კულტურის მოღვაწეთა შორის, რომლებიც საქართველოს სულიერი და კულტურული ამაღლების გზას მეზობელ ქრისტიანული ერთან მჭიდრო ურთიერთობაში ხედავდნენ, გაიოზ რექტორი იყო.

მისი გვარი დღემდე უცნობია. „საქმეს აძნელებს ის, რომ გაიოზ ხელს აწერს ყველგან სახლმოხელეობით, სახელდობრ: გაიოზ რექტორი, გაიოზ მოზლოკელი, გაიოზ პენზელი, გაიოზ ასტრახანელი და სხვ.“¹⁰ — წერს ტრ. რუხაძე და სამართლიანად შენიშნავს: „გაიოზს გვარი ნამდვილად აღარ სჭირდება, რადგან ის სახელოვანი ქართველია“.

ნ. მთვარელიშვილს მიაჩნია, რომ გაიოზი „არის გვარად ნაცვლიშვილი, ღარიბ აზნაურთაგანი“¹¹. პ. კარბელაშვილი თვლის, რომ „გაიოზ რექტორი გახლავთ თაყაშვილ-ბარათაშვილთა გვარიდან“¹². ი. რაინეგსი, რომელსაც პირადი ნაცნობობა ჰქონდა გაიოზ რექტორთან, მას მიიჩნევს ვაგოშაშვილთა გვარის წარმომადგენლად.¹³

თეიმურაზ ბატონიშვილი იყო გაიოზ რექტორის თანამედროვე, მასზე მასალები პირველად მოიძია ა. ცაგარელმა და შემდეგ წიგნად გამოსცა. ჩვენ ასევე გავეცანით თეიმურაზ ბატონიშვილის ფონდს, სადაც ვკითხულობთ: „წიგნი ველისარიონი, ღირსი ხსოვნისა საქმენი და შემთხვეულებანი, რუსულიდამ თარგმნილი გაიოზ არხიერეისგან, აშტრახანის არხიეპისკოპოსისა; ესე იყო პ-ლ საქართველოსა, კახეთსა ქალაქსა თელავს საკეთილშობილოთა მოძღვარი, ხ-ო თვით იყო თავადთა ბარათანთაგანი თაყაშვილი, აღზრდილი სამეცნიეროთა ყოველთა კათოლიკოსის მიერ ანტონი პირველისა“.¹⁴

გაიოზ რექტორის თაყაშვილ-ბარათაშვილის გვართან კავშირს ადასტურებენ იოანე და ბაგრატ ბატონიშვილები¹⁵ და ტრ. რუხაძე¹⁶.

⁹ იოანე ხელაშვილი, ოცდაათხმეტი შეკითხვის წიგნი, წიგნი გამოსცა და წინასიტყვაობა დაურთო გ. დედაბრიშვილმა, თბ., 1967, გვ. 31

¹⁰ ტრ. რუხაძე, გაიოზ რექტორი, გაზ „სახალხო განათლება“, თბ., 1956, # 39.

¹¹ ნ. მთვარელიშვილი, თელავის სემინარია და პირველი მისი რექტორი გაიოზ ნაცვლიშვილი, შ. ივერია, 1881, # 8.

¹² პ. კარბელაშვილი, ძველი ანჩისხატის ტაძარი ქ. ტფილისში, ისტორიული მიმოხილვა, ტფ., 1902, გვ. 29.

¹³ J. Raineggs, Allgemeine historisch-topographische Beschreibung des kaukasus, II, 1797, გვ. 108.

¹⁴ ხეც, ფონდი H-71.

¹⁵ კალმასობა, II, თბ., 1948, გვ. 191.

¹⁶ ტრ. რუხაძე, დასხ. ნაშრომი.

არის კიდევ ერთი საინტერესო დეტალი, კერძოდ, ანტონ კათალიკოსმა ასტრახანის ეპისკოპოს მეთოდეს შეკითხვაზე, თუ ვინ იყო გაიოზი, საპასუხო წერილი მისწერა. ამ ფაქტთან დაკავშირებით კ. კეკელიძე წერს: „კათალიკოსის სიტყვები გვაფიქრებინებს, რომ გაიოზი უბრალო, ღარიბი, შეიძლება უპატრონოც ყოფილიყო და, როგორც ასეთი, აუყვანია გასაზრდელად (შემდგომ გამოცემებში: აღსაზრდელად — მ.ც.) ვიღაც თბილისელ დიაჩოქს“,¹⁷ და იქვე დასძენს: „რაც შეეხება კერძოდ იმ აზრს, თითქოს გაიოზის გვარი ნაცვლიშვილი იყოს, ეს უბრალო გაუგებრობაა. გაიოზის და სალომე მისთხოვებია ვიღაც თადეოზ ნაცვლიშვილს, ამათ შესძენიათ შვილი გურგენი, რომელსაც მემკვიდრეობად დარჩენია, გაიოზის გარდაცვალების შემდეგ, მთელი მისი ქონება და ავლა-დიდება; ამ ქონებიდან წიგნსაცავი, რომელიც 273 ნომრისგან შესდგებოდა, გურგენს 1822 წელს შეუწირავს ამტრახანის სასულიერო სემინარიისთვის“.¹⁸

ერთი სიტყვით, დღემდე დაუზუსტებელია გაიოზ რექტორის გვარი და არც დაბადების თარიღია საბოლოოდ დადგენილი, მაგრამ სამაგიეროდ არსებობს უტყუარი მტკიცებულება მისი გარდაცვალების თარიღის შესახებ. ეს არის საფლავის ქვა, რომელიც გვამცნობს: „Здес погребено тело преосвиашченного гаиа, архиепископа астраханского д кавкаского, скончавшегося в 1821 году февраля 29 дня, на 82 году от рождения“.¹⁹

ზოგი მიიჩნევს, რომ გაიოზი დაბადებულია 1739 წელს, ზოგის აზრით — 1746 წელს; თავად გაიოზის მიერ რუსეთის უწმინდესი სინოდისადმი მიწერილ წერილში სასულიერო აკადემიაში ჩარიცხვასთან დაკავშირებით კი წერია: დაბადების წელი — 1746.²⁰

გაიოზ რექტორი — ასე შევიდა ისტორიაში XVIII საუკუნის უაღრესად გამორჩეული სასულიერო მოღვაწე, მწიგნობარი, დიპლომატი, მქადაგებელი, განმანათლებელი, მესტამბე და, რაც მთავარია, თავის სამშობლოზე უსაზღვროდ შეყვარებული დიდი ქართველი. მისი ცხოვრება მჭიდროდ არის დაკავშირებული ანტონ კათოლიკოსთან²¹, რომლისგანაც მოისმინა „ღრამატიკაი, პიიტიკისა ხელოვნებაი,

¹⁷ კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, თბ., 1941, გვ. 354.

¹⁸ იქვე, გვ. 355.

¹⁹ ა. ცაგარელი, Сведения о памятниках грузинской письменности, 1894, I, вып. III, ст. 213.

²⁰ ხეც, ფონდი S-# 378.

²¹ ანტონ I, ერისკაცობაში — თეიმურაზ ბაგრატიონი, აღმოსავლეთ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, მწერალი, მეცნიერი, განმანათლებელი, ვახტანგ VI ძმის, მეფე იესეს და ერეკლე I ქალიშვილის ელისაბედის ვაჟი. კათოლიკოს-პატრიარქობდა ორჯერ 1744-1755 და 1764-1788 წლებში.

რიტორიკაი, ლოლიკაი ბაუმეისტერისა და სხუაი“; ავტორი იქვე დასძენს: „ესე აღზრდილი და განსწავლული იყო კათალიკოზის ანტონის იესე მეფის ძის მიერ. ესე ჟამსა ამას ძვირფასობდა ქვეყანასა საქართველოსასა და ამის შემდგომად, ღმერთმან უწყის, დაშთება მძსგავსი ამისი მეცნიერი ქვეყანასა ჩვენსა?!“²²

ანტონ კათოლიკოსმა 1765 წელს ბერად აღკვეცა გაიოზი, მანვე აკურთხა ჯერ დიაკვნად, შემდეგ კი არქიდიაკვნად. 1772 წელს ერეკლე II რუსეთში წარგზავნა დელეგაცია ლეონ ბატონიშვილისა და ანტონ I კათოლიკოსის ხელმძღვანელობით, ამ დელეგაციაში ასევე იყო გაიოზიც. დელეგაცია ორი წლით დარჩა პეტერბურგში, რითაც ისარგებლა გაიოზმა და სთხოვა ანტონ კათოლიკოსს, დახმარებოდა სწავლის გაგრძელებაში, რაზეც ანტონიც დასთანხმდა.

გაიოზს ალექსანდრე ნეველის სახელობის სასულიერო სემინარიაში დაუწყია რუსულის სწავლა ტვერის არქიეპისკოპოსის პლატონის მეთვალყურეობით, რომელმაც ასევე შეასწავლა ბერძნული და ლათინური ენები. მოგვიანებით კი ქართულ ენაზე თვით გაიოზმა თარგმნა ეპისკოპოს პლატონის შრომა „ღმრთისმეტყველება“ (1792 წ.).²³

1774 წელს, როდესაც ქართულ დელეგაციას რუსეთში ყოფნის ვადა ამოეწურა, გაიოზმა რამდენიმე ახლობლის პირით კათოლიკოს ანტონს შეუთვალა, რომ სურდა მოსკოვში დარჩენა სასულიერო აკადემიაში სწავლის გაგრძელების მიზნით, მაგრამ ანტონმა კატეგორიული უარით უპასუხა და სამშობლოში დაბრუნების კურთხევა მისცა. მიუხედავად ამისა, გაიოზი რუსეთში მაინც დარჩა.

გაიოზის მიერ კურთხევის შეუსრულებლობამ ანტონ კათოლიკოსი ძალიან გაანაწყენა. რასაც მის მიერ 1776 წელს ტვერის ეპისკოპოსის მეთოდესადმი მიწერილი წერილიდან ვგებულობთ.²⁴

გაიოზ რექტორი თავისი მასწავლებლის შესახებ წერს: „ანტონმა აღმომიყვანა სიბნელისაგან უმეცრებისა და საქართველოის იყყო შენობად ბედნიერებისად ამის ჩვენისა. მან სრულჰყოცა სახლი სიბრძნისა და საქართველოისა ყოვლითა საჭიროთა სწავლულებითა; ამან და საუნჯე სწავლისა ამის სანამ დიდსა ქმნილთა და თარგმნითა წერილთა სასიბრძნოთი. მან გულსმოდგინებით თვისით ჰყო ათინად მამული თვისი, რომელიცა უწინარეს ამისა ვითარცა სიბნელესა შინა უმეცრებითსა დაფარული იყო“.²⁵

²² ხეც, ფონდი H-# 2510.

²³ ხეც, ფონდი S-# 28.

²⁴ ხეც, ფონდი H-# 2510.

²⁵ ხეც, ფონდი S- # 29.

გაიოზი მოსკოვის სასულიერო აკადემიაში სწავლობდა თავისი საფასით და სულთმოფენობის სახელობის მამათა მონასტერში ცხოვრობდა. სწავლის პერიოდში, 1776 წელს ერეკლე მეორის დაჯვლებით გაიოზს ბერძნულიდან უთარგმნია „წიგნი ქმნილი ალაპიტ არქიდიაკონის მიერ კონსტანტინეპოლელისა დიდისა ეკლესიისა, მირთმეული ბერძენთა იმპერატორისა დიდისა იუსტინიანეს მიმართ, ოდესიგი მიიღო მან საყდარი კოსტანტინეპოლისა“²⁶, ასევე უთარგმნია „მიმოსვლა ბარონ დე პოლნიცისა, აღწერილი ისტორიისა და გეოგრაფიის გვარად“²⁷, რომელიც მიუძღვნია ბატონიშვილის გიორგი ვახტანგის ძისთვის. მკვლევრები უაღრესად საინტერესოდ მიიჩნევენ გაიოზ რექტორის მიერ 1777 წელს თარგმნილ და მეფე ქაიხოსროს ქალიშვილის ანასთვის მირთმეულ „კატაის სიბრძნეს“, რომელიც თბილისში დაიბეჭდა 1784 წელს.²⁸

1778 წელს ერეკლე მეორის თხოვნით გაიოზმა დროებით დატოვა მოსკოვი და თბილისში დაბრუნდა. დაბრუნებისთანავე დააფუძნა რუსული სკოლა²⁹. მალე ხელნი დაასხეს მღვდელმონაზვნად. ამავე პერიოდში მანვე შეადგინა ანტონ კათოლიკოსის ნაშრომის „ღმრთისმეტყველება“ საძიებელი.

1780 წელს გაიოზი რუსეთის წმიდა სინოდის მიერ მიწვეულ იქნა მოსკოვში, სადაც ებოძა იღუმენის წოდება. იქვე დაჰყო ორი წელი და 1782 წელს საიმპერატორო კარის დაჯვლებით ერეკლე მეორესთან პოლიტიკურ დიალოგში ჩართვის მიზნით საქართველოში დაბრუნდა.

გაიოზი რუსეთში ცხოვრება-მოღვაწეობის წლებში მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ რუსეთის მოკავშირეობის გარეშე საქართველო ვერ დაძლევედა აღმოსავლურსა და ევროპულ პოლიტიკურსა და სულიერ აგრესიას.

1782 წლის 28 მაისს ქ. თელავში გაიხსნა სასულიერო სემინარია, რომლის ფუძემდებელი და რექტორი (1783 წლამდე) სწორედ გაიოზი გახლდათ. სემინარია ჩამოყალიბდა მოსკოვის სლაგურ-ბერძნულ-ლათინურ სტილზე, რექტორობის დროს გაიოზმა გამოავლინა მაღალი პედაგოგიური აზროვნება და აღმზრდელობითი უნარ-ჩვევები. ქართულად თარგმნა რუსეთის იმპერატორის პეტრე პირველის მიერ დამტკიცებული „წესდება“³⁰.

²⁶ ხეც, ფონდი S-# 71.

²⁷ ხეც, ფონდი S-# 100.

²⁸ ხეც, ფონდი Q- # 251.

²⁹ დ. გვრიტიშვილი, შ. მესხია, თბილისის ისტორია, თბ., 1952, გვ. 198.

³⁰ ხეც, ფონდი S- # 794.

მოსკოვის სასულიერო აკადემიის მსგავსად თელავის სასულიერო სემინარიაშიც იმართებოდა სტუდენტთა დისპუტები სამეცნიერო საკითხებზე, ეწყობოდა საჯარო ლექციები... თელავის სასულიერო სემინარიამ განათლებისა და მეცნიერების განვითარების საქმეში ფასდაუდებელი წვლილი შეიტანა.

ნ. კანდელაკის შეფასებით გაიოზ რექტორი იყო „დიდი ორატორი, მჭერმეტყველი, მქადაგებელი, გამორჩეული ჰომილეტიც და ღირსეული ორგანიზატორი“.³¹

სემინარიაში ისწავლებოდა ღმრთისმეტყველება, ლიტურგიკა, რიტორიკა, ფსიქოლოგია, ფილოსოფია, გრამატიკა, ისტორია, არითმეტიკა და სხვ.³² ძველი მსოფლიოს ისტორიის კურსს კითხულობდნენ შარლ ლორენის წიგნის „ძველი ისტორიის“ მიხედვით, რომელიც შედგებოდა 11 ტომისგან და რომლის ქართულად თარგმნა გაიოზ რექტორს დაუწყია.³³

სამწუხაროდ თუ საბედნიეროდ, გაიოზი იძულებული შეიქნა, დაეტოვებინა თელავის სასულიერო სემინარიის რექტორის თანამდებობაც და სამშობლოც, რადგან იგი ერეკლე მეორის მიერ დაინიშნა გეორგიევსკის ტრაქტატის მომზადების კომისიის წევრად და გაიგზავნა მოსკოვში 1783 წლის ივნისში.

გაიოზი უადრესად შორსმჭვრეტელი და ჭკვიანი დიპლომატი აღმოჩნდა. მან კარგად გააცნობიერა ერთმორწმუნეობის მნიშვნელობა და ამიტომ მთელი არსებით ჩაერთო პოლიტიკურ-დიპლომატიურ საქმიანობაში, რამაც უდიდესი შედეგი გამოიღო. გაიოზმა ჯერ ერეკლე II-ის, ხოლო მერე რუსეთის იმპერატორის ნდობა და პატივისცემაც დაიმსახურა.

ზოგი მიიჩნევს, რომ დელეგაციებსა და პოლიტიკურ შეხვედრებში გაიოზი მონაწილეობდა როგორც რუსული ენის კარგი მცოდნე, მაგრამ XIX საუკუნის მიწურულს ნ. მთვარელიშვილმა დასვა შეკითხვა: „თუ გაიოზი მესამე ვეჭილად იყო ხელშეკრულების მომზადების და დადების პროცესში (საქართველოს ეკლესიის მხრით), რატომ ამას ხელი არ უწერია ხელშეკრულებაზე და ამის შემდეგ რაღად დარჩა რუსეთში?“ და იქვე პასუხობს: „რა თქმა უნდა, რომ ამის აზრსაც მოქმედება ექნებოდა საქართველოს ვეჭილეზეც, ხელშეკრულებაზე საუბრის დროს“.³⁴

³¹ ნ. კანდელაკი, ქართული მჭერმეტყველება, თბ., 1958, გვ. 193 (ვნახოთ).

³² ტრ. რუხაძე, ქართულ-რუსული ლიტერატურული ურთიერთობები, თბ., 1961, გვ. 237.

³³ იქვე, გვ. 240.

³⁴ ნ. მთვარელიშვილი, ე. ოფერია, 1881, # 9.

საქმე ისაა, რომ საქართველოს და რუსეთის ადგილობრივი ეკლესიები ოფიციალურად არ მონაწილეობდნენ გეორგიევსკის ტრაქტატის რატიფიცირებაში, ამიტომ დოკუმენტზე ვერ აისახებოდა გაიოზ რექტორის ხელმოწერა, რაც სრულებითაც არ აკნინებს მის როლსა და ფუნქციას. „უნდა აღინიშნოს, რომ გაიოზი იყო ის პიროვნება, რომელმაც ერთ-ერთი გადამწყვეტი როლი შეასრულა გეორგიევსკის ტრაქტატის მომზადებისა და დადების საქმეში. თავისი განათლებით, ერუდიციითა და საქმის ცოდნით ის ბევრად მაღლა იდგა ოფიციალურ წარმომადგენლებზე – ივანე ბაგრატიონსა და გარსევან ჭავჭავაძეზე. თუ რატომ არ აქვს ხელი მოწერილი გაიოზს ოფიციალურ დოკუმენტზე, შეიძლება ვეძიოთ იმაში, რომ მას, როგორც სასულიერო წრის წარმომადგენელს, ამის რწმუნებულება არ გააჩნდა. გაიოზი რომ ერთ-ერთი წამყვანი პირი იყო ხელშეკრულების დადების დროს, ამაზე ოფიციალური დოკუმენტები მიგვიჩვენებენ და ამაზევე მეტყველებს მისი შემდგომი პოლიტიკური მოღვაწეობა“.³⁵

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ფონდები ინახავს უაღრესად საინტერესო მასალებს, ერთ-ერთ მათგანში გაიოზ რექტორის ღვაწლი ნათლად და დაუფარავად წარმოუჩინია რუს გენერალს პავლე პოტიომკინს: „ელჩნი მათი ბრწყინვალეობა კნიაზ ივანე კონსტანტინოვიჩი ბაგრატიონი, და კნიაზ გარსევან რევაზიჩი ჭავჭავაძე და ვერუთვე მომჭირნეობა და ერთგულება მამა არხიმანდრიტისა გაიოსისა“³⁶ და სხვ.

გაიოზ რექტორის დამოკიდებულება საქართველო-რუსეთის ურთიერთობებსა და ერეკლე II-სადმი ნათლად გამოვლინდა იმ სიტყვაში, რომელიც მან წარმოსთქვა თბილისის სიონის საკათედრო ტაძარში გეორგიევსკის ტრაქტატის დადებიდან ერთ თვეში, 1783 წლის 20 აგვისტოს³⁷. აგრეთვე, გაიოზისა და ანტონ კათოლიკოსის მიმოწერიდან ნათლად ჩანს გაიოზის წუხილი საქართველოს ბედზე და იმედი რუსეთის მხრიდან შემწეობისა: „არც რუსეთი საქართველოზე ხელს არ აიღებს და ვერც აღა-მახმად-ხანი მოვა კიდევ მაგაზედ... აღამამა-დხანი, თუ კიდევ ცოცხალი არის სადმე, ამას ვედარ გაბედავს, რომ რუსეთი აიშალოს კიდევ. და არც აგრე გიჟია აღამამადხანი რომ კიდევ ის ქართლზე მოვიდეს. და რომ მოვიდეს, რაღა უნდა წაიღოს. სჯობს რიგიანად მოიქცნენ და არ აიროვნენ, თორემ მაგ არეულობით აღამა-

³⁵ შ. დარჩია, გაიოზ რექტორი, თბ., 1961, გვ. 100.

³⁶ ხეც, ფონდი H- # 2507.

³⁷ ეს სიტყვა პირველად გამოქვეყნდა ჟურნალში “დროშა”, შ. ხანთაძის. წინასიტყვაობით. 1959 წ. # 5.

მადხანს აღარავინ მოუცდის... იმპერატორი აგრე უიმედოთ არ გაუშვებს საქართველოს და საიმედოც აქვს, რომ საქართველოს იმედიან ბინას დაუდებს და არც მტრის პირში გაუშვებს. ისეთ ბინას დაუდებს, რომ ის ბინა საუკუნოდ აღარ მოეშალოს ქართლს“.³⁸

თანამედროვეთა და შემდგომი თაობების მეცნიერთა გამოკვლევებით დადასტურდა, რომ გაიოზს არასოდეს უღალატია თავისივე სიტყვებისთვის: „რათა ყოველი წესი თვისისამებრ ძალისა მარად მეცადინეობდეს მსახურებად მამულისადმი“.³⁹ გარდა იმისა, რომ რუსეთის ეკლესიის წმიდა სინოდმა გაიოზი ეპისკოპოსის ხარისხში აღიყვანა, ფაქტობრივად, ის ითვლებოდა საქართველოსა და რუსეთს შორის ელჩად, მთავარ დიპლომატად.

გეორგიევსკის ტრაქტატის გაფორმების შემდეგ, გაიოზი დაინიშნა ოსეთის საქმეების შემსწავლელი საიმპერატორო კომისიის მთავარ წევრად (თავმჯდომარეობდა თვით იმპერატორი) და მანვე მოაშზადა ოსური ანბანი.

1784 წელს პეტერბურგში, მთავარ ტაძარში რუსეთის წმიდა სინოდის წევრებმა გაიოზი აკურთხეს არქიმანდრიტად. კურთხევას დასწრებია რუსეთის იმპერატორი ეკატერინე II, რომელიც ძალიან აფასებდა გაიოზ რექტორს და ხელს უწყობდა მის დაუღალავ საქმიანობაში.

საინტერესოა გამოჩენილი რუსი მოღვაწის, გრიგოლ პოტიომკინისა და გაიოზ რექტორის მეგობრობა, რის დასტურსაც წარმოადგენს პოტიომკინთან ერთად ჯერ უკრაინაში (1785-1789 წწ.), შემდეგ კი მოლდავეთში (1789-1792 წწ.) გატარებული წლები. გაიოზ რექტორი პოტიომკინის მთავარი მრჩეველი იყო. გარდა იმისა, რომ გაიოზი პოტიომკინთან ერთად ეწეოდა უმნიშვნელოვანეს სახელმწიფოებრივ თუ პოლიტიკურ საქმიანობას, თარგმნიდა და წერდა ორიგინალურ ნაშრომებს, რომელთა შესახებ საცნაური ხდება ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ფონდებიდან (ხეც, ფონდი S-№ 35, 172, 378, H-№ 2293, 3112 და სხვ.).

1793 წლის 29 მაისს არქიმანდრიტ გაიოზს ეპისკოპოსად დაასხეს ხელნი და განამწესეს მოზდოკის ეპარქიის მმართველად. მანამდე კი ერთი წელი ოფიციალურად მართავდა ასტრახანის ეპარქიას.

როგორც ნ. მთვარელიშვილი წერს: „გაიოზი გამოირჩეოდა პასუხისმგებლიანობითა და თავდადებული საქმიანობით. ამიტომაც

³⁸ ხეც, ფონდი Hd- # 122.

³⁹ ხეც, ფონდი H- # 70.

მიანდვეს მას ძნელად მოსავლელი მოზდოკელების დამწყემსვა. რა-
შეიაც ხელს უწყობდა იმპერატრიცა ეკატერინეს მიერ ბოძებული გა-
ფართოებული უფლებები და ნდობა, რომელიც მან გაამართლა“.⁴⁰

1799 წლის 16 ოქტომბერს გაიოზი გადაყვანილ იქნა სარატოვისა
და პენზის ეპისკოპოსად, ამ ეპარქიას განაგებდა 1808 წლამდე. 1808
წელს გაიოზი გამოარჩიეს ასტრახანისა და სტავროპოლის ეპარქიის
მმართველად და აღიყვანეს მთავარეპისკოპოსის პატივში.

ყველგან, სადაც კი გაიოზ რექტორმა იმოღვაწევა, დატოვა ღრმა
ნაკვალევი. „მან ყველგან დაიმსახურა საერთო სიყვარული და
ლაუვიწყარი ხსოვნა“.⁴¹ იოანე ბატონიშვილი წერს: „გაიოზი იყო
აღზრდილი კათოლიკოზის ანტონისაგან საფილოსოფოსოთა და სა-
ღმრთისმეტყველოსა სწავლასა შინა, ზედმიწევნით ფლობდა რუსულ
ენასა, ლათინურსა, სომხურსა და ბერძნულსა, თავადვე იყო აღმზ-
რდელი მრავალთა და მრავალთა“.⁴²

დავით ბაგრატიონი გვამცნობს: „წელსა ამასა 1821, თებერვალში
21, გარდაიცვალა არხიეპისკოპოსი გაიოს, ქართველი თაყაშვილი.
ასტრახანს მისი ეპარხიელი იყო. ესე იყო ფრიად განსწავლულ რუ-
სულსა, ქართულსა და სომხურსა ენასა ზედა. ამან თარგმნა რუ-
სულიდამ უმრავლესნი წიგნნი, ვითარცა სამოქალაქო, ეგრეთვე
საეკლესიონი ვიდრე 400-მდე; ამან გამართა დაბადება რუსულისა-
გან და ლათინთა და ბერძენთაგან, რაიცა აკლდა ქართულსა დაბადე-
ბასა, შემატა. ესე მიიცვალა წელსა 75“.⁴³

დღეს ჩვენთვის კიდევ უფრო ფასეულია გაიოზ რექტორის სიტყვა
წარმოთქმული სიონის ტაძარში, რათა თანამედროვე საზოგადოებამ
დანიანხოს რეალობა და ამ რეალობიდან გამომდინარე საფრთხეები,
რასაც გვიქადის უსიყვარულობა, ურწმუნოება, კეთილმეზობლურ
ურთიერთობათა გაწყვეტა და წარსულის ლაფში ამოსვრა; ამასთან,
რათა ცხადად შევიგრძნოთ მართლმადიდებლობის ძალა და ამ ძა-
ლით გამოწვეული გადარჩენის სიხარული.

⁴⁰ ნ. მთვარელიშვილი, ჟ. ივერია, თბ., 1881, # 12.

⁴¹ კ. კეკელიძე, დასახ. წიგნი, გვ. 356.

⁴² იოანე ბატონიშვილი, კალმასობა, II, თბ., 1937, გვ. 192.

⁴³ მასალები საქართველოს ისტორიისათვის, შეკრებილი დავით და ბაგრატ ბაგრატიონების
მიერ, გამოცემულია ტფ., 1905, გვ. 157

გაიოზ რექტორის სიტყვა⁴⁴

„შეერთებისათვის და მფარველობისა სამეფოსა საქართველოისა რუსეთის იმპერიისა თანა წელსა 1783 აგვისტოს 20 და თანამდებობითისა მადლობისა ესოდენისათვის მონყალებისა ღვთის.

თქმული სამეუფოსა ქალაქსა ტფილისს,

ეკლესიასა შინა კათოლიკესა ყოვლად წმიდისა ღვთის მშობლის მიცვალებისასა არხიმანდრიტისა და თელავის სემინარიის რექტორის გაიოსის მიერ და აკურთხენ ღმერთმან დრო ესე, და განამტკიცენ მაღალმან მარჯვენა ეკატერინა დიდის მფარველობასა ზედა საქართველოსასა და განაგრძვენ ღმერთმან ღღენი კეთილმსახურისა მეფის ჩვენისა ირაკლი მეორისა, აღსარებასა შინა უმაღლესი სახელმწიფებისა ყოვლისა რუსეთის საიმპერატორო ტახტისასა.

მოდრკა ღმერთი უმდაბლესსა თხოვასა ზედა, პირველთა კეთილმსახურთა მეფეთა ჩვენთასა და მიიღო იგი აწინდელმან ბედნიერობით მმეფობმან კეთილმსახურმან ხელმწიფემან ჩვენმან მეფემან ირაკლი, ვითარცა დაუნჯებული მამათა მიერ საუნჯე.

რაიმე შევსწიროთ შენდა ქველის მოქმედო ღმერთო ჩვენო! ვითარ ცხად ვჰყოთ სიდიდე ესოდენისა ქველისა მოქმედებისა, რომელიცა მოჰფინე მამულსა ჩვენსა.

გარნა შემძლებელ ვარ თქმად, ვითარმედ ღვთისა მიერი ქველისმოქმედება ესე არა ეგოდენ საკუთარი მეფისათვის, როდენცა სამფლობელოთა მისთათვის, და თუმცა გონიერება

⁴⁴ „როგორც ცნობილია, 1783 წლის 24 ივლისს ჩრდ. კავკასიაში, ქ. გეორგიევსკში ხელმოწერილი იქნა მეგობრობისა და მფარველობა-მოკავშირეობის ხელშეკრულება რუსეთსა და ქართლ-კახეთის სამეფოს შორის. ეს იყო დიდი მნიშვნელობის მოვლენა, როგორც საქართველოს, ისე რუსეთის პოლიტიკურ ცხოვრებაში. 1783 წ. 20 აგვისტოს, თბილისში, სიონის ტაძარში, საზეიმო შეკრება მოწყოლოდა, სადაც ამ სასიხარულო მოვლენის აღსანიშნავად სიტყვა წარმოითქვამს ცნობილ ქართველ პედაგოგსა და კულტურულ მოღვაწეს, თელავის სასულიერო სემინარიის რექტორს გაიოზ თაყაშვილს (ბარათაშვილს, 1746-1821 წწ.). გაიოზის ეს სიტყვა ნათელ წარმოდგენას გვაძლევს ქართველი საზოგადოების დამოკიდებულებაზე რუსეთთან ხელშეკრულების დადებისადმი. კარგად ჩანს, რომ ამ ამბავს ქართველებს შორის საყოველთაო სიხარული გამოუწვევია. გაიოზ რექტორის სიტყვა, 1783 წლის რუსეთ-საქართველოს ხელშეკრულებასთან დაკავშირებით, მეტად საყურადღებო დოკუმენტია ქართველი საზოგადოების პოლიტიკური აზროვნების დახასიათებისათვის მე-18 საუკუნის დამლევს. არაფერს ვამბობთ იმის შესახებ, რომ იგი საყურადღებო ძეგლია ქართული მჭევრმეტყველებისა. სიტყვა შემონახულია იოანე ბატონიშვილის ხელნაწერთა კოლექციაში (ხელნაწერი # 219), რომელიც ლენინგრადში, სალტიკოვ-შჩედრინის სახელობის სახელმწიფო საჯარო ბიბლიოთეკის ხელნაწერთა განყოფილებაშია დაცული და ქვეყნდება პირველად. შ. ხანთაძე“. თ. „დროშა“, #5, 1959.

თქვენი, პატიოსანო მსმენელნო! სრულებით ჰგრძნობს სიდიდესა ამის ღვთისა მიერისა მოწყალებისასა, ვითარცა დაამტკიცებს მხიარულებითა ესე შეკრულება თქვენი, გარნა მიხედეთ დასასრულებითა მიზეზთა მისთა.

კაცი ოდეს აღიძვრის ხელყოფად საქმისა რაისიმი, მყისვე გამოხატავს თვის შორის ვითართამე სასარგებლოთა დასასრულთა, რომლისათვისცა გულსმოდგინე არს სრულყოფად მისა, სიტყვისამებრ საღმრთოსა წერილისა, „ვითარმედ კაცი საქმისა მიმართ კეთილსა განმტკიცებულ“. და შემდგომად სრულყოფისა საქმისა მის ჰგრძნობს თვის შორის გამოუთქმელსა სიხარულსა, შემეცნებისამებრ ბრძნისა სოლომონისა: „და ვიხილე, რამეთუ არს კეთილი, რომელ იხაროს კაცმან ქმნულთა თვისთა ზედა, რომელნიცა იქმნებიან შემდგომად მისა“. რომელისა მართლისამებრ ჰაზრისა პატივსცეთ ბედნიერობითა ამას საქმესა კეთილ მსახურისა მეფისა ჩვენისასა და პატივ ვჰსცეთ, ვითარცა ქველისმოქმედებასა ღვთისა ყოვლისა მპყრობელისასა, რომელმანცა უპყრა ხელი მარჯვნივ ცხებულსა თვისსა იმპერატრიცა ეკატერინა ალექსივნისა, მპყრობელსა სრულიად რუსეთისასა და წინაძლომითა თვისითა დაუვაკნა მთანი იგი შეუვალნი კავკასიისანი, და პორფირისა მისისა სიგრილითა დაჰფარა მამული ჩვენ და სკიპტრისა მისასა შარავანდედითა განამტკიცა სკიპტრა კეთილმსახურისა მეფისა ჩვენისა. ჰოი, ნიჭსა ყოვლად მდიდრისა და ქველისა მოქმედებასა მაღლისასა დაუღვენელსა.

ამას ბედნიერობითა შემთხვევასა შინა ვის ჩვენგანისა არს გული მყარი, რომელიცა არა ჰგრძნობდეს თვის შორის გამოუთქმელსა სიხარულსა და დღესასწაულობით არა მოუთხრობდეს მილოცვითა ხმასა განსვენებისა თვისისასა.

და ვინათგან ყოველი მოცემა კეთილი და ყოველი ნიჭი სრული ზეგარდმო არს, ამისათვის თანამდებ ვართ, რათა მაღლისადმი მსხვერპლად სიმართლისა შევსწიროთ მაღლობაი მხურვალითა გულითა, ვითარცა დასრულებითი მიზეზი შეკრებულებისა ამის ჩვენისა.

ესე ვითარისა ამის მაღლობისა დასაბამად ვჰყოთ ვედრებაი საყდრისადმი ღვთისა ყოვლისა მპყრობელისა განგრძელებისათვის დღეთასა კეთილმსახურისა მეფისა ჩვენისა, ვითარცა მამისა მოღვაწისა, რომელმანცა ძლიერებისა თვისისა სისხლნი წარმოაცალიერნა ოფლითა სიმხნისა შრომისათა უვნებლად დაცვი-

სათვის სამფლობელოსა თვისისა და მარადღე მიურულებლად სცვიდა ერსა თვისსა გარემოს მყოფთა მძვინვარეთა მტერთაგან, რომელნიცა ნიადაგ ჰლამობდენ განბძარვასა მისსა და შემდგომად ესე ვითარისა სიბრძნისა საჭითა მიაყენა ნავთსაყუდეღლსა უღელღოსა და მხეცთა მათ მძვინვარეთა, რომელთაცა აღეშქმოთ პირნი და ბრჭყალნი შთანთქმად და განბძარვად, ერთსა მას განუმზადა მახვილი იგი მკვეთრი და მეორესა ბურთი ცეცხლისა სოფელსა შინა დიდებულისა და საკვირველისა რუსეთის ძალისა, რომელმანცა საშინელითა ქუხილითა თვისითა დააჯაბნა ვითარცა კურდღელნი ლომად მგონებელნი თავთა თვისთანი.

და შენ სამღვდელოო პირო და მიზეზო ამის ყოვლისა კეთილობისაო, რომელმანცა სამეფო შენი შემოზღუდე უძლეველითა და სოფელსა შინა საკვირველითა რუსეთის ძალითა და პორფირითა რუსეთის საიმპერატოროს ტახტისათა წარგარგნე სკიპტრა მეფობისა შენისა, რომლითაცა დაამტკიცე საუკუნო მშვიდობა და მყოფროება ერისა შენისა და მით სრულ ჰყვეთ თანამდებობითი იგი შეკრულება, რომლისთვისცა დაგადგინა შენ ღმერთმან თავად ერისა თვისისა. ამისთვის მადლობადცა მისა უმეტეს ყოვლისა თავი შენი ათანამდებე და ერისა ამის შენისა მსხვერპლად ქებისად შეწირული მადლობაი მთავრი ყოვლად მალაღსა, რათა შენ მიერისა ამის განზრახულისა სიმტკიცე უკუნისამდე ეგოს როსიისა ერთობასა შინა და აღსარებასა უმაღლესისა ხელმწიფებისა როსიისა იმპერატოროთასა, ამინ”.

გაიოზ რექტორი რიტორიკული პათეტიკით ქებას უძღვნის რუსეთის იმპერატორს ეკატერინე მეორეს და ქართლ-კახეთის მეფეს ერეკლე მეორეს, რომელთა ძალისხმევით მომზადდა და გაფორმდა გეორგიევსკის ტრაქტატი (შეკრულობა), ის განუმარტავს საზოგადოებას ხელშეკრულების მნიშვნელობასა და დამსახურებას რუსეთის სახელმწიფოს, რომელიც არის გარანტი ქართველთა ეროვნული თვითმყოფადობის შენარჩუნებისა და უშიშროების უზრუნველყოფისა.

ეს სიტყვა არის პოლიტიკური ხასიათის უმნიშვნელოვანესი ძეგლი. გაიოზ რექტორმა იგი წარმოსთქვა ტაძრის ამბიონიდან და ჯერ კიდევ XVIII საუკუნის გადმოსახედიდან აგვიხსნა ის ისტორიული გარემოებანი, რომელმაც გეორგიევსკის ტრაქტატის გაფორმება განაპირობა. დრომ ტრაქტატს ბეჭედი დაუსვა: ქართველთა გადარჩენა და სამშვიდობო გზაზე გაყვანა მხოლოდ რუსეთმა შეძლო.

„...უფრო ძლიერი და უფრო ცხოველი იყო ამ პერიოდში რუსული გაელენა. ერთმორწმუნე რუსებში ქართველებმა დაინახეს ბიზანტიისა და მისი კულტურის, მისი მისიის მემკვიდრეები, ამიტომ ისეთივე სასოებით და რწმენით დაუწყეს მათ ცქერა, განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც კონსტანტინეპოლი დაეცა, როგორც ბერძნებს უცქერდნენ წინეთ. რუსეთისადმი ღრმა ერთგულებამ განსაკუთრებით თავი იჩინა მეთვრამეტე საუკუნეში; რუსების პოპულარობას ჩვენში ხელს უწყობდნენ განსაკუთრებით ის პირნი, რომელნიც რუსეთში გადასახლდნენ ანდა იქ ცხოვრება უხდებოდათ სამსახურის და სხვა რაიმე მიზეზით. ასეთებია, მაგალითად, მეფე არჩილი, ვახტანგ VI, ანტონ კათალიკოსი, იოსებ სამებელი, მიტროპოლიტი რომანოზი, გაიოზ რექტორი და სხვ“.⁴⁵

„არა რაი არს ესრეთ ტკბილ, ვითარცა სიყვარული მამულისა“, — გაიოზ რექტორმა ეს სიტყვები ყველა მართლმადიდებელი ქრისტიანის და ყველა ჭეშმარიტი ქართველის გასაგონად დატოვა. მით უმეტეს წმიდა ილია მართალიც იგივე პურით გვაპურებდა საუკუნენახევრის წინ: „აი, სად და რაში ჰპოულობდა ჩვენი უწინდელი სამღვდელოება თავის სულიერს და ხორციელს ღონეს, თავის ძლიერებას, პატივისცემას! აი, როგორ გაიმაგრა სამღვდელოებამ სარწმუნოება ქრისტეში ამ პატარა ქვეყანაში, რომელსაც გარშემო ვეშაპი მტრები ეხვივნენ და ჰლამობდნენ, ქრისტიანობა ძირიანად ამოგდოთ. აი, რამ მოაგერიენებინა ამ პატარა ქვეყანას აუარებელი მტერი! მამული და ეროვნება მოაშველა სამღვდელოებამ რჯულს, რჯული — მამულსა და ეროვნებას, და ვგრეთ მოძღვრებულმა ერმა ეს სამება წაინძღვარა წინ, ათასხუთასი წელიწადი ომითა და სისხლისღვრით გამოიარა და ქართველს ბინაც შეუნახა და ქართველობაცა“.⁴⁶

ღმერთმა მონანიჭოს ქართველ ერს გული გონიერი, რათა გაიოზ რექტორის მსგავსად რწმენით შეეუდქეთ საქართველოს გადარჩენის და გამთლიანების სამამულიშვილო საქმეს, იმ საქმეს, რომელიც ჩვენივე ნებითა და უგუნურობით ძირი გამოვუთხარეთ!

⁴⁵ კ. კეკელიძე, დასხ. წიგნი, გვ. 70.

⁴⁶ ი. ჭავჭავაძე, ვახ. ივერია, 1888, # 9.